

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De Amerikaanse oorlog in Irak is niet effectief want niet rechtvaardig

De Amerikaanse oorlog in Irak heeft de mondiale stabiliteit en veiligheid verzwakt. Er kan geen stabiliteit in internationale verhoudingen bestaan zonder op beginselen van rechtmatigheid gebaseerde overeenstemming tussen landen. Een toetssteen voor de mate waarin die rechtmatigheid is ondermijnd, vormen de criteria van de rechtvaardige oorlog, aldus James Skillen in een, nog voor de aanneming van de Irakese Grondwet, in 2005 gepubliceerd en nog steeds actueel artikel.

door *James W. Skillen*

Hoofd van het Center for Public Justice en hoofdredacteur van het kwartaaltijdschrift *Public Justice Report*. James W. Skillen is auteur en redacteur van tal van boeken, waaronder *With or Against the World? America's Role Among the Nations* (2005) en *In Pursuit of Justice, Christian Democratic Explorations* (2004). De auteur studeerde onder meer filosofie aan de VU, waar hij colleges volgde bij Herman Dooyeweerd.

PRESIDENT BUSH IS TERECHT VAN MENING dat zijn land voornamelijk de verantwoordelijkheid moet dragen voor de veiligheid en bescherming van Irak. Het zou een vergissing zijn om daar voortijdig afstand van te doen. Waarom kost het zoveel moeite om die taak te vervullen? Waarom zijn er tegenwoordig zoveel Amerikanen ontluisterd over de oorlog in Irak en bepleit zelfs menigeen vervroegde terugtrekking van onze troepen? Als wij inderdaad succesvol zijn in Irak, zoals de president regelmatig aangeeft, als de Irakese bevolking bevrijd is en de nieuwe Irakese Grondwet inderdaad zo goed is als de regering-Bush beweert, en als onze militairen voldoende gewelddadige opstandelingen weten uit te schakelen om verzekerd te zijn van hun uiteindelijke ondergang — als dit alles waar is, waarom zouden er dan überhaupt vragen en kritiekpunten zijn?

Bijna alle op deze vragen geleverde antwoorden, door zowel aanhangers als critici van de regering-Bush, hebben volgens mij iets met elkaar gemeen. De antwoorden zijn pragmatisch, utilitaristisch en consequentia-

Het 'doel-heiligt-de-middelenargument' wordt door zowel aanhangers als critici van de regering Bush gehanteerd

listisch van aard. Ik bedoel hiermee dat de oordelen over het falen of welslagen van het Amerikaanse beleid zich richten op de door de regering zelf geformuleerde doelstellingen, die men vervolgens van maand tot maand langs de pragmatische meetlat legt. Voor zover de beoogde doelen nog niet zijn bereikt, beklemtoont de regering-

Bush de waarde ervan, alsmede het belang van vasthouden aan de gekozen koers en de gehanteerde middelen totdat de doelstellingen zijn bereikt. Met andere woorden: het doel heiligt de middelen. Critici wijzen er echter op dat de president zijn doelstellingen niet bereikt en zij veroordelen zowel de doelstellingen als de middelen die worden gebruikt om ze dichterbij te brengen.

Het het-doel-heiligt-de-middelenargument, het soort argument waarover ik het hier heb, kan worden geïllustreerd met commentaar van beide zijden. Zo gaf Paul Wolfowitz, de voormalige onderminister van Defensie, in een interview met Mark Bowden de volgende toelichting bij het besluit van president Bush tot oorlog in Irak: 'Het geweld dat nodig is voor de bevrijding van een volk wijkt sterk af van het geweld dat nodig is om het in bedwang te houden, te onderwerpen of te verslaan... En je hebt uiteraard geen zekerheid over hoe alles er over vijf of tien jaar uit ziet. We weten nog steeds niet wat de uitkomst zal zijn, dus je kunt onmogelijk zeker zijn dat je het bij het rechte eind had. Toch denk ik nog steeds dat het juist was. Zou ik alles opnieuw moeten doen, dan gaf ik precies hetzelfde advies.'¹ Van kritische zijde daarentegen beweert E.J. Dionne jr., die de republikeinse senator Chuck Hagel uit Nebraska aanhaalt, dat vasthouden aan de uitgezette koers 'ons doet vastlopen, het Midden-Oosten verder destabiliseert en de invloed van Iran vergroot.'² Dionne schrijft dat doorgaan met de strijd in Irak 'in toenemende mate haaks staat op het winnen van de oorlog tegen het terrorisme... Irak bevindt zich in een chaos, en vasthouden aan de huidige koers is niet alleen een ramp voor Irak, maar kan ook aanleiding zijn tot een politieke ramp in eigen land.'

De eerste belangrijke positieve evaluatie van de Amerikaanse president volgde al een paar weken na de invasie van de VS, toen hij op een vliegdek-schip verscheen om de overwinning uit te roepen: het regime van Saddam

Hussein was omvergeworpen en Irak was bevrijd. De missie was volbracht. Critici oordeelden echter dat de vs geen succes hadden behaald, omdat ze tegelijk zoveel andere landen van zich hadden vervreemd. Het opbouwen van een nieuwe regering ter vervanging van Hussein zou bovendien alles behalve eenvoudig zijn. Meer dan twee jaar na de val van Hussein vechten en sterven er nog steeds Amerikaanse soldaten in Irak, zoals er ook duizenden Irakese burgers, politie en militairen omkomen. Er is nog geen Irakese regering die stevig in het zadel zit. Toen na de veronderstelde bevrijding duidelijk werd dat er zich geen massavernietigingswapens in Irak bevonden, viel bovendien een van de oorspronkelijke redenen voor oorlog weg, en daarmee kwam de legitimiteit ervan als middel ter discussie te staan.

In de volgende fase, na de verkiezing van een Irakese overgangsregering afgelopen januari, wees president Bush opnieuw op het Amerikaanse succes: Irak was nu op weg naar democratie en dit zou leiden tot een verdere verspreiding van democratie in het Midden-Oosten. Gedurende meer dan een jaar heeft de president benadrukt dat het echte doel op de lange termijn democratie is, waartoe zijn regering door middel van een oorlog gericht op het ten val brengen van Hussein de aanzet heeft willen geven. Opnieuw blijken de critici echter niet tevredengesteld. Op grond van de vele slachtoffers die sinds januari iedere dag weer onder zowel burgers als militairen zijn te betreuren, verklaren critici dat de regering-Bush niet alleen haar doelstellingen niet heeft verwezenlijkt, maar mogelijk zelf deel is van het probleem, wat juist leidt tot grotere instabiliteit in het Midden-Oosten. Irak zou in een burgeroorlog terecht kunnen komen of kunnen worden opgesplitst in drie of meer delen. Het opstellen van de Grondwet was niet op tijd afgerond, er is geen echte consensus opgebouwd ter ondersteuning ervan en de verdeeldheid binnen Irak is allerminst verdwenen. De op te stellen Grondwet, die in oktober aan de kiezers wordt voorgelegd, vertegenwoordigt bovendien niet het soort democratie dat Bush volgens de meeste Amerikanen had beloofd.

Zalmay Khalilzad, de Amerikaanse ambassadeur in Irak, toont enthousiasme over de voorlopige Grondwet van Irak³, al erkent hij dat een democratische, grondwettelijke regering in Irak vooralsnog een niet bereikte doelstelling blijft. ‘Etnische en sektarische facties in plaats van waarlijk nationale krachten zijn dominant,’ geeft Khalilzad toe. ‘De leiders van Irak verschillen van opvatting over de fundamentele doelstellingen en staan uiterst wantrouwig tegenover elkaar.’ Desondanks, schrijft Khalilzad, ‘is in het proces rond de opstelling van de Grondwet vooruitgang geboekt als het gaat om het overbruggen van de kloof tussen hen doordat zij hebben toegewerkt naar een gezamenlijke weg voor de toekomst.’ President Bush en ambassadeur Khalilzad zijn nog steeds van mening dat het doel juist is

en dat het kan worden bereikt, en zij verwijzen dan ook graag naar ieder teken van vooruitgang. Aan de andere kant behouden critici van de regering hun twijfels, en zij vragen zich af waarom er nog langer Amerikaans bloed wordt verspild en waarom men miljarden dollars van de Amerikaanse belastingbetaler uitgeeft om voor de Irakezen te doen wat zij eigenlijk zelf moeten doen — als dat überhaupt mogelijk is.

Hoe moeten wij beoordelen of de Verenigde Staten gerechtigd waren om in Irak oorlog te gaan voeren? En hoe kunnen we inzicht ontwikkelen in wat de vs nu moeten doen met het oog op de huidige situatie in Irak? De validiteit van het het-doel-heiligt-de-middelenargument is afhankelijk van het resultaat en de consequenties. Als de door de bevolking (of de president) gewenste doelstelling metterdaad wordt gerealiseerd, dan zal men de oorlog vermoedelijk beoordelen als legitiem en succesvol. Wordt het doel niet bereikt, zoals in Vietnam, dan zal men de oorlog in Irak waarschijnlijk veroordelen als ongewettigd. Toen het regime van Saddam ten val kwam, leek de oorlog gerechtvaardigd. Komt er uiteindelijk democratie in Irak, dan zal de oorlog als het juiste middel worden beschouwd. Maar omdat er in Irak geen massavernietigingswapens zijn gevonden, zal men de oorlog, indien er ook geen stabiele democratische regering tot stand komt en de democratie zich evenmin verder in het Midden-Oosten verspreid, mogelijk als een vergissing beschouwen. Ondertussen, zolang we in afwachting zijn van de gebeurtenissen, blijft de president hameren op de legitimiteit van zijn doelstellingen en de gekozen middelen om ze te verwezenlijken, en blijven de critici herhalen dat die doelen maar niet worden gerealiseerd en dat de gekozen middelen dubieus zijn, zo niet verkeerd.

DE CRITERIA VAN DE RECHTVAARDIGE OORLOG

Hoe zou de oorlog en het huidige proces gericht op de opbouw van een staat in Irak eruit zien als we in plaats van de pragmatische, het-doel-heiligt-de-middelenstijl van redeneren een vorm van evaluatie zouden hantieren die past binnen de traditie van het denken over rechtvaardige oorlog? Deze traditie, met wortels in het vroegchristelijke tijdperk, gaat uit van de aanname dat oorlog slechts zelden, en dan alleen als laatste uitweg, gerechtvaardigd kan worden wanneer legitieme regeringen vinden dat er geen andere manier bestaat om het recht te handhaven en zich tegen ongerechtigheid te verzetten dan door over te gaan tot een oorlog die in verhouding staat tot het onrecht dat moet worden beëindigd. En omdat oorlog kan leiden tot leed dat nooit helemaal te overzien is, moet men uiterst terughoudend zijn in het beginnen van een oorlog en omzichtig te werk gaan

bij de uitvoering ervan en daar alleen toe besluiten als er sprake is van een hoge verwachting dat het conflict ook zal ophouden en dat stabiel bestuur kan worden gerealiseerd. Het argument is hier afhankelijk van een aantal beginselen waaraan iedere toevlucht tot oorlog moet voldoen om gerechtvaardigd te zijn. Oorlog kan nooit worden gerechtvaardigd door uit te gaan van doelstellingen die bepaalde leiders willen bereiken en die vervolgens met het argument worden omkleed dat oorlog een noodzakelijk middel is om ze te realiseren. Laten we de huidige situatie eens toetsen aan de hand van de criteria van de rechtvaardige oorlog.

LEGITIEM GEZAG

Werd de oorlog op juiste wijze verklaard en begonnen op grond van legitiem gezag? Nee, tenminste niet op ondubbelzinnige wijze. Leden van de regering-Bush traden voor het eerst naar buiten met het argument voor oorlog in Irak kort na de omverwerping van het Taliban-regime in Afghanistan. De regering betoogde dat het schurkenregime van Saddam Hussein een terroristische dreiging voor de wereld vertegenwoordigde. Als dit waar was en als de vs of hun bondgenoten blootstonden aan het acute gevaar van een aanval door Irak (of van door Irak gesteunde terroristen) die op geen andere manier dan door oorlog kon worden tegengehouden, dan zou de vs mogelijk gerechtvaardigd zijn geweest om Hussein de oorlog te verklaren. Amerika bezit een wettige regering en heeft recht op zelfverdediging. Maar in plaats van snel een oorlog te beginnen in reactie op het veronderstelde wezenlijke gevaar, besloot de regering-Bush iets anders te doen. Zij deed een beroep op de VN-veiligheidsraad, waarvan de vs lid is, om aldus militaire bekrachtiging van VN-resoluties af te dwingen die gedurende lange tijd door Irak waren genegeerd of overtreden. Door die stap te zetten, deed de president een beroep op een internationaal gezagsorgaan, waarvan de vs deel uitmaken, om een oordeel uit te spreken over de legitimiteit van oorlog tegen Irak. Op eigen initiatief besloot de regering-Bush in 2002 met andere woorden dat de dreiging van Irak tegenover Amerika niet dermate wezenlijk was dat zelfstandige militaire actie van de vs was vereist. Om redenen die kennelijk te maken hadden met de poging om meer internationale en binnenlandse morele steun voor haar doelen te krijgen, volgde de regering-Bush een diplomatieke procedure gericht op een positief besluit over oorlogvoering door een internationaal gezagsorgaan: de VN-veiligheidsraad. Door die stap te zetten, deden de vs (in ieder geval tijdelijk) afbreuk aan hun onafhankelijke gezag om op basis van het recht op zelfverdediging een oorlog te beginnen tegen een land dat een wezenlijke bedreiging vormt.

Als gevolg van de weigering van de VN-veiligheidsraad om internationale militaire actie tegen Irak goed te keuren, werd de legitimiteit van militaire interventie ter discussie gesteld. Deze formele uitspraak was het directe resultaat van het initiatief van de regering-Bush. Maar als de VS werkelijk waren overgeleverd aan de acute bedreiging van Irak of de ter-

Als de VS werkelijk waren overgeleverd aan acuut gevaar van Irak of de terroristen, dan zou de president geen enkele reden hebben gehad om aan te kloppen bij een extern gezagsorgaan

roristen aan wie dit land mogelijk steun verleende, dan zou de president geen enkele reden hebben gehad om aan te kloppen bij een extern gezagsorgaan. De VS hebben immers het volste recht zichzelf door het Amerikaanse leger te laten verdedigen. Het feit dat hij een beroep deed op de VN-veiligheidsraad, betekende dat goedkeuring van militaire actie van de door de VS geleide coalitie een twijfelachtige zaak werd — iets wat overigens vanaf het

allereerste moment al een uiterst dubbelzinnige aangelegenheid was. En dat verklaart ook waarom de VS niet in staat zijn geweest om voldoende internationale steun voor de bescherming en wederopbouw van Irak te verwerven. Het huidige onvermogen van de VS om effectief invulling te geven aan de verantwoordelijkheid voor de veiligheid in Irak is met andere woorden deels te wijten aan de mislukte diplomatieke inspanningen van de Amerikaanse regering. Dat onvermogen werd nog verder ondermijnd door de manier waarop de VS de aanzet tot oorlog hebben gegeven. Zoals de gepensioneerde generaal Wesley Clark heeft opgemerkt: ‘Jammer genoeg zag de regering geen reden voor een diplomatieke weg, en haar lukrake diplomatie in de regio — dreigingen, grootse verkondigingen en afgekapte communicatie — is onverstandig geweest en heeft een averechts effect gehad. Het diplomatieke falen van de VS heeft de problemen voor de politieke en militaire aspecten van de gekozen strategie nog vergroot, en wel door bij te dragen aan de infiltratie van jihadisten en de verrassende veerkracht van de opstandelingen.’⁴

RECHTVAARDIGE ZAAK EN LAATSTE UITWEG

Maar was het oorlogsbesluit van de Verenigde Staten gebaseerd op een rechtvaardige zaak, los van het besluit van de VN-veiligheidsraad? Wat zou die zaak dan geweest kunnen zijn? De meest voor de hand liggende zou zijn dat Saddam Hussein uit was op een vernietigingsaanval op Koeweit, Jorda-

nië of Israël, of dat Irak op het punt stond om nucleaire of biologische wapens tegen de vs in stelling te brengen. Het bewijs voor een dergelijk gevaar werd destijds echter niet geleverd. De regering-Bush betoogde weliswaar dat Hussein van plan was zijn kernwapenprogramma uit te bouwen en dat hij mogelijk binnen twee jaar echte schade zou kunnen toebrengen, maar hiermee werd nog niet voldaan aan het criterium van de ‘laatste uitweg’.

Andere rechtvaardigingen hadden gebaseerd kunnen zijn op door inlichtingendiensten verzameld bewijsmateriaal dat Hussein op het punt stond massavernietigingswapens te leveren aan terroristische groeperingen, die alleen nog door een oorlog zouden kunnen worden tegengehouden. Met andere woorden: alleen door een snelle militaire aanval om Hussein ten val te brengen zou de vs een terroristische aanslag hebben kunnen voorkomen. Het is inderdaad beter om terroristen elders te verslaan dan er in eigen land mee geconfronteerd te worden, zoals onze president en vice-president regelmatig hebben beweerd. Er was echter geen bewijs voor zo’n onmiddellijk gevaar, noch voor de gedachte dat een oorlog om Saddam Hussein uit het zadel te wippen het einde zou betekenen van de aan Irak gelieerde terreurdreiging. De Amerikanen hadden uiteraard alle reden om bang te zijn na 11 september 2001, maar angst voor terrorisme is nog geen gerechtvaardigde reden voor oorlogvoering. Dat Bush maandenlang bezig was met Amerikaanse troepenopbouw en het bepleiten van zijn zaak bij de VN, bewijst dat er helemaal geen direct aanvalsgevaar bestond. Doordat de VN-veiligheidsraad, met steun van de vs, opnieuw wapeninspecteurs naar Irak had gestuurd en de vs met behulp van militaire vliegtuigen gewoon doorgingen met het houden van toezicht op de *no-fly* zones in het noorden en zuiden van Irak, werd bovendien een eventuele militaire dreiging al ingekapseld.

Dit alles betekent dat de invasie van Irak door de vs als handelingsoptie allerminst een laatste uitweg was, terwijl de inval evenmin eenduidig als een rechtvaardige zaak kon worden omschreven. Dit gold al ten tijde van de invasie, maar tegenwoordig geldt dit nog meer, omdat men immers heeft vastgesteld dat er in Irak geen massavernietigingswapens aanwezig waren en ook omdat de regering-Bush reeds had ingezet op oorlog in Irak lang voordat zij een rechtvaardige zaak had aangekondigd, dan wel dat er sprake was van immanent gevaar.

De voornaamste Amerikaanse doelstelling, zoals de president ook nu nog beweert, was het aanbinden van de strijd met het terrorisme. Het argument dat Bush destijds probeerde te onderbouwen, kwam erop neer dat Husseins schurkenstaat steun verleende aan terroristen en hen in de toekomst hulp zou kunnen bieden bij het verkrijgen en gebruiken van massavernietigingswapens. Als de vs echter een einde wilden maken aan

het terrorisme, dan was het in 2002 maar de vraag — en die vraag is nu zelfs urgenter — of de militaire vernietiging door de vs van het Irakese regime het geëigende middel en instrument was om terrorisme tegen te gaan. Ik heb deze vraag gesteld kort nadat de president in reactie op de aanslagen van 11 september 2001 de oorlog aan het terrorisme had verklaard en ik heb mijn argument vervolgens uitgewerkt in *With or Against the World? America's Role Among the Nations* (2005).⁵ Er is momenteel volop bewijs dat de Amerikaanse oorlogsinspanning feitelijk een toename van terroristische activiteiten heeft uitgelokt, vooral in Irak, waar voor de inval geen terroristische groeperingen actief waren.

Dit is mogelijk de reden waarom de Amerikaanse minister van Defensie, Donald Rumsfeld, en diverse andere regeringsofficials hebben geprobeerd om hun taalgebruik over de oorlog te veranderen. Zij zeiden dat ze in plaats van naar de ‘mondiale oorlog tegen het terrorisme’ zouden gaan verwijzen naar de ‘mondiale strijd tegen het gewelddadige extremisme’.⁶ Generaal Richard B. Meyers, voorzitter van de verzamelde stafchefs, vertelde de National Press Club dat hij ‘eerder bezwaar had gemaakt tegen het gebruik van de term “oorlog tegen het terrorisme”, want als je het een oorlog noemt dan denk je aan mensen in uniform als zijnde de oplossing’. Hij zei dat in plaats daarvan de dreiging moet worden omschreven als die van gewelddadige extremisten, met de erkenning dat ‘terreur de methode is die zij hanteren’. De oplossing ligt ‘eerder op het diplomatieke, economische en politieke vlak dan op het militaire vlak’ concludeerde hij.⁷ Dat is nogal een boude bewering van de hoogste Amerikaanse militaire official. De poging om de voornaamste slogans van de regering te veranderen, heeft president Bush kennelijk nooit bereikt, want hij houdt vast aan het oudere taalgebruik. De pogingen van het Pentagon om het jargon te wijzigen, gaan echter mogelijk gepaard met de verschuiving in de argumentatie ter rechtvaardiging van de Amerikaanse oorlog in Irak: van het laten ophouden van terrorisme met militaire middelen naar het brengen van democratie naar Irak. Volgens berichten in de pers erkende Rumsfeld eind juni ‘dat er geen militaire oplossing is voor het beëindigen van de verzet in Irak [dat terroristische methoden gebruikt] en dat de gesprekken [van de Amerikaanse regering] met opstandelingen deel uitmaakten van de zoektocht naar een politieke oplossing voor de oorlog’. ‘Ik bedoel te zeggen dat buitenlandse troepen de opstand niet zullen neerslaan,’ zei hij. ‘De Irakese bevolking zelf zal de opstand onderdrukken, samen met de Irakese veiligheidstroepen.’⁸ Dit kan men zien als een *ex-post-facto* argument dat indirect erkent dat de militaire inval in Irak als deel van de oorlog tegen het terrorisme een vergissing was.

Los van hoe men het bewijs van pragmatisch succes in de strijd tegen

het terrorisme beoordeelt, wijzen de criteria van de ‘rechtvaardige zaak’ en ‘laatste uitweg’ voor oorlogvoering erop dat de vs, in plaats van oorlog te gaan voeren in Irak, vele andere methoden in overweging hadden moeten

De acties van de regering-Bush worden nog dubieuzer wanneer ze worden beoordeeld op basis van de criteria van de ‘rechtvaardige zaak’ en de ‘laatste uitweg’

nemen voor het maken van een einde aan terrorisme. Er bestond geen urgentie voor het begin van een oorlog en het was niet vanzelfsprekend dat terrorisme met militaire middelen kon worden verslagen (en dat is het nog steeds niet). De acties van de regering-Bush vertoonden al enige dubbelzinnigheid waar het gaat om het ‘legitieme gezag’ voor het beginnen van een oorlog tegen

Irak, maar ze worden zelfs dubieuzer wanneer ze worden beoordeeld op basis van de criteria van de ‘rechtvaardige zaak’ en de ‘laatste uitweg’.

JUISTE INTENTIE

Het criterium van de rechtvaardige oorlog dat een ‘juiste intentie’ vereist bij een regering die oorlog gaat voeren, omvat veel aspecten. Zo moet een regering streven naar gerechtigheid, niet naar wraak. Het doel moet zijn een misstand recht te zetten in plaats van vergroting van eigen macht, rijkdom of prestige. Hoewel er bewijs is dat de acties van de regering-Bush alleen zin hadden als de president erop uit was om de toegang tot olie voor de vs (en andere landen) veilig te stellen, zullen we hier aannemen dat men alleen de misstand van Saddam Husseins terreurdreiging tegenover buurlanden en de onbillijkheid van zijn gruwelijke behandeling van de eigen bevolking wilde rechtzetten. Maar zelfs als we hiervan uitgaan, is de conclusie onontkoombaar dat een door de Amerikanen geleide oorlog op dat moment allerminst noodzakelijk was en dat derhalve de Amerikaanse motivering of intentie dubieus was.

Er waren bijvoorbeeld geen andere pogingen van de VS om Husseins mogelijke terreurdreiging tegenover buitenstaanders tegen te gaan. Als ongerechtigde dictatuur was het regime van Hussein niet zo veel anders dan dat van Kim Jong Il in Noord-Korea, dan het vreselijk onrechtvaardige bewind van Robert Mugabe in Zimbabwe en dan de huidige Soedanese regering, die steun verleent aan genocide in de eigen regio Darfur. Ik wil hier niet suggereren dat Saddam Hussein niet slecht genoeg was om onze aandacht te verdienen, maar wel dat onze oorlog niet werd gerechtvaardigd door een juiste intentie.

Het feit dat de regering-Bush bij voortduring de klemtoon heeft verlegd in haar ambitie om oorlog in Irak te voeren, wijst erop dat haar argumenten rechtvaardigingen achteraf zijn voor acties die vanaf het begin onvoldoende geldingskracht hadden en die tot dusver nog niet tot realisering van de beoogde doelen hebben geleid. Als het doel van de oorlog was om Saddam Hussein ten val te brengen, zou president Bush die intentie openbaar hebben moeten maken en hebben moeten erkennen dat zo'n doel niet rechtmatig is volgens het internationale recht of de criteria van de rechtvaardige oorlog, maar dat hij er desondanks toe besloten had. Als het de intentie van de regering was om te zorgen voor democratie in Irak en het Midden-Oosten, dan had Bush aan het Amerikaanse volk moeten uitleggen hoe hij dat wilde doen en dat het miljarden dollars zou gaan kosten en tienduizenden levens zou eisen gedurende een periode van mogelijk tien of twintig jaar. Het willen bereiken van deze doelen door Saddam met militair geweld ten val te brengen, zou diplomatie (zowel voor als na de oorlog) en een complete en redelijke strategie vereist hebben voor de opbouw van het nieuwe Irak — een strategie die de regering nooit heeft gehad.

We moeten onszelf dan ook afvragen wat de ware intentie van de regering was om oorlog te gaan voeren in Irak, en we moeten niet verrast zijn dat veel Amerikanen nu willen dat de regering-Bush zicht terugtrekt uit Irak omdat zij geen resultaten zien en de regering hun steeds andere redenen voorspiegelt voor de noodzaak om aan dezelfde koers vast te houden. Kort geleden gaf de president overigens een negatieve, defensieve reden om zijn beleid voort te zetten: voortijdige 'terugtrekking van onze troepen uit Irak of het Midden-Oosten als geheel', zo vertelde hij aan een groot gehoor in Idaho in augustus, 'zou de terroristen slechts moed geven en een vrijplaats bieden om meer aanslagen tegen Amerika en andere vrije landen voor te bereiden'.⁹ Maar men verwondert zich erover waarom zoveel terroristen nog steeds de moed hebben om Amerikaanse legereenheden in Irak aan te vallen en waarom zij dat land als een proeftuin gebruiken voor het opzetten van terroristische aanslagen elders, als het doel van onze militaire invasie van Irak het verslaan van het terrorisme en de bevrijding van Irak was.

PROPORTIONELE MIDDELEN

Zou de oorlog tegen Irak noodzakelijk en gerechtvaardigd zijn, dan waren de VS moreel verplicht — op grond van de criteria voor rechtvaardige oorlog — om proportionele middelen in te zetten teneinde de oorlog te winnen en een stabiele vrede te vestigen. Maar meer dan tweeënhalf jaar na de invasie is duidelijk dat de VS onvoorbereid waren — en dat nog steeds zijn

— waar het gaat om de inzet van de middelen die nodig zijn om een stabiele situatie in Irak te verwezenlijken. Het eenvoudige deel van de missie was het regime van Saddam Hussein ten val brengen. Men voldoet met het boeken van dit resultaat echter nog niet aan de criteria van rechtvaardige oorlog. Strijd in een oorlog, mits gerechtvaardigd, is een verlengstuk van politiek bestuur, een middel om onrecht teniet te doen en rechtvaardig bestuur te herstellen of te vestigen. Volgens de criteria van rechtvaardige oorlog is een regering of een coalitie van regeringen niet gerechtigd een oorlog te beginnen als zij geen optelsom van de kosten heeft gemaakt en als zij zichzelf en alle andere betrokkenen er niet van heeft verzekerd dat onrechtvaardige agressie kan worden overwonnen en dat een stabiele situatie tot stand kan worden gebracht. De middelen voor oorlogvoering moeten dan ook in verhouding staan tot het soort geweld dat door de vijand wordt gebruikt. Maar in dit geval heeft de grote inzet van Amerikaanse militaire middelen tegen Saddam Hussein en de gewelddadige opstandelingen klaarblijkelijk niet tot een stabiel en veilig Irak kunnen leiden.

Bovendien, afhankelijk van wat er in de komende jaren in Irak zal gebeuren, lijkt het door de vs geleide coalitieleger niet in staat een burgeroorlog in dat land te voorkomen, indien de op de Grondwet gerichte inspanningen tot instelling van een nieuwe regering mislukken. Diverse redenen voor de Amerikaanse mislukking om veiligheid en *good governance* in Irak te vestigen, gaan terug op het falen van de regering-Bush om te voldoen aan de criteria van de rechtvaardige oorlog die betrekking hebben op ‘legitiem gezag’, ‘rechtvaardige zaak’, ‘laatste uitweg’ en ‘juiste intentie’, zoals we hierboven hebben betoogd. Veel andere landen hadden met andere woorden wellicht een bijdrage willen leveren aan de inspanning om Hussein in te tomen en een meer rechtvaardige orde in Irak te scheppen, als zij overtuigd waren geweest van de rechtmatigheid van de Amerikaanse zaak of als de vs niet zo snel tot een invasie hadden besloten. Desalniettemin besloten de vs tot oorlog zonder veel internationale steun, met uitzondering van die van het Verenigd Koninkrijk. De president moest het Amerikaanse volk er dan ook van overtuigen dat er meer troepen en politie noodzakelijk waren om Irak te beschermen, om de infiltratie van buitenlandse terroristen te stoppen en om de opstandige terroristen in Irak te verslaan. Maar als de vs gebruikmaken van proportionele middelen om terrorisme te bestrijden, waarom slagen de terroristen er dan in om maand na maand, zonder dat er een einde in zicht lijkt, honderden Irakese burgers en officials te doden, en dan heb ik het nog niet over de gedode Amerikaanse militairen?

In augustus 2005, meer dan twee jaar nadat de vs Saddam ten val hebben gebracht, heeft generaal Meyers erkend dat er sprake is van een ‘aantoonbare toename op de korte termijn van het aantal gedode Irakese

overheidsofficials (52 in de periode van drie maanden die eindigt op 27 juni 2005), alsook een recente stijging van het aantal aanslagen door opstandelingen op hooggeplaatste diplomatieke officials uit buurlanden van Irak.¹⁰ Toen afgelopen juni bekend werd dat Rumsfeld van plan was om luitenant-generaal Ricardo Sanchez voor een vierde ster te nomineren, schreef Andrew Bacevich dat tijdens de periode waarin Sanchez in Irak commandant was van de grondtroepen van de vs en de coalitie — van juni 2003 tot zijn vertrek een jaar later — de terreuropstand in Irak zich heeft ontwikkeld van

De VS hebben nog niet voldaan aan het criterium van proportioneel gebruik van geweld

een beginstadium tot iets waarover men de controle volledig heeft verloren.¹¹ Volgens Bacevich was het de taak van Sanchez 'om veiligheid te bieden, maar zijn inspanningen hebben geleid tot chaos'. Amerikaanse legereenheden, schrijft Jim Hoagland, 'ontberen nog steeds het

strijdinstinct en de tactische middelen die nodig zijn om terreuraanslagen in een stedelijke omgeving tegen te gaan'.¹² Volgens Hoagland hebben de vs in Irak 'niet voldoende troepen beschikbaar die bij uiteenlopende incidenten inzetbaar zijn'. Hoagland haalt de gepensioneerde generaal Barry McCaffrey aan, die zegt dat de National Guard 'de fase van definitieve ontakeling [al is] genaderd en binnen 24 maanden uiteen zal vallen'.

De vs hebben nog niet voldaan aan het criterium van proportioneel gebruik van geweld om het doel — een einde maken aan de vijandelijkheden in Irak — zeker te stellen. Ondanks de hoop op vooruitgang in het kader van de naderende stemming over een Irakese Grondwet, heeft Rumsfeld toegegeven dat zelfs als de Grondwet wordt aangenomen, dit nog geen veiligheid zal garanderen: 'Het voltooien van de Grondwet zal vermoedelijk nog geen einde maken aan het geweld in Irak of alle problemen van dit land oplossen'.¹³ De vs moeten dus ofwel verantwoordelijkheid blijven dragen voor de aanhoudende onveiligheid nadat Irak een permanente regering heeft (als die er komt), ofwel de vs trekken zich terug, maar zonder aan de verplichtingen van de rechtvaardige oorlog te hebben voldaan.

REDELIJKE SUCCESVERWACHTING

Als succes in oorlog op niets anders neerkomt dan dat de ene militaire macht de andere vernietigt en aldus een buitenlandse regering omverwerpt, dan waren de vs uitzonderlijk succesvol in Irak in 2003. Maar als welslagen wordt gemeten volgens de criteria van de rechtvaardige oorlog, dan is daarvan pas sprake als er een einde aan de oorlog komt en er een sta-

biele orde wordt gevestigd die in staat is het onrecht — waaraan de begonnen oorlog juist verondersteld werd een einde te maken — te weerstaan.

Had de regering-Bush een redelijke verwachting van succes toen zij besloot om Irak binnen te vallen? Het lijkt er nu op dat de president uitging van een zekere overwinning op Husseins leger en een einde van diens bewind. Daarbuiten was er de hoop dat het Irakese volk, eenmaal bevrijd van Husseins dictatuur, uit enthousiasme over de herwonnen vrijheid zou opstaan en op voortvarende wijze — gesteund door de vs — een democratie zou opbouwen. Onderwijl zou het Amerikaanse volk rustig kunnen blijven winkelen; het leek ondenkbaar dat er van hen in deze kwestie ook nog enige opoffering gevraagd zou hoeven worden. Echter, geen van die verwachtingen was gebaseerd op een serieuze afweging van de kosten, dan wel op adequate kennis van de Irakese geschiedenis en omstandigheden. Toegegeven, een land dat een oorlog begint, kan niet op alles vooruitlopen, maar toen eenmaal duidelijk werd dat wanorde, strijd en terrorisme door opstandelingen zouden voortduren nadat het leger erin geslaagd was om Hussein ten val te brengen, waren de vs en hun coalitiegenoten verplicht het doel te verwezenlijken dat op grond van de gerechtigheid kon worden geëist.

Omdat de regering-Bush er echter zelf niet in is geslaagd om te bieden wat nodig is en evenmin voldoende steun van andere landen heeft verworven, heeft zij in de afgelopen zes maanden meer en meer druk gezet op de interim-regering van Irak om datgene te doen wat juist onmogelijk lijkt, namelijk het opstellen, aannemen en uitvoeren van een Grondwet die alle Irakezen bij elkaar brengt in een verenigd land en die alle onderlinge verschillen met elkaar verzoent, opdat een stabiele nationale regering een democratische orde overeind kan houden. Het doel van onze regering lijkt nu veel bescheidener te zijn, namelijk om onze beperkte hoeveelheid troepen zo veel mogelijk van alle gevaren weg te houden en hen zo snel mogelijk terug te trekken zodra de indruk bestaat dat de Irakezen het wel alleen af kunnen. We geven momenteel geen adequate bescherming aan Irakese burgers en politie. En het Irakese leger komt slechts traag tot ontwikkeling, ten dele doordat het grotendeels bestaat uit lokale militiestrijders die loyaler zijn aan hun Koerdische of sjiitische gemeenschappen en regio's dan aan een nationale regering. 'Alle krachten die tijdens het regime van Saddam Hussein het zwijgen werd opgelegd, gebruiken de overgangperiode waarin Irak zichzelf opnieuw moet uitvinden om zich te laten horen of profijt te behalen,' zegt Robert Malley, een voormalige stafmedewerker van de Nationale Veiligheidsraad tijdens de regering-Clinton.¹⁴ Edward Walker, voormalig ambassadeur in Egypte en Israël, meent dat 'militante vleugels van Irakese politieke partijen "met hun eigen toekomst bezig

zijn” en zich zullen blijven richten op mogelijkheden om de eigen positie te versterken, zowel politiek als militair’.¹⁵ Koerdische en sjiitische groeperingen merken dat zij aan de winnende hand zijn ‘en nu strijden ze om te bepalen wie de meeste macht zal krijgen’, zegt Walker.

We zien dus dat de steun van een grote meerderheid (bijna 80 procent van de Irakezen) aan de voorgestelde Grondwet deels berust op het feit dat de sjiieten (60 procent van de bevolking) en de Koerden (20 procent) het eens zijn geworden over de opzet van een uiterst zwakke nationale regering, die de autonomie en de superioriteit van elk van beide in hun eigen gebieden zal bekrachtigen en er ook voor zal zorgen dat de olie-inkomsten evenredig onder hen verdeeld worden. In wezen vragen de twee bevolkingsgroepen aan de grotendeels soennitische bevolking in het midden van het land (20 procent van de bevolking) om met deze vorm van nationale regering in te stemmen. Maar dat zal betekenen dat de soennieten een permanente minderheidstatus moeten aanvaarden, terwijl zij niet beschikken over een even stabiele territoriale en culturele identiteit als de Koerden in het noorden. Als de Grondwet wordt aangenomen en soennitische opstandelingen op afstand kunnen worden gehouden, dan zijn de Koerden en de sjiieten mogelijk in staat om hun eigen relatieve autonomie veilig te stellen, alsmede hun controle over een nationale regering die krachtig genoeg is om aan de eisen van hun autonome regio’s tegemoet te komen. Als de Grondwet het niet haalt en/of de soennitische opstand sterk blijft na de goedkeuring ervan, kunnen de Koerden en de sjiieten allebei verzekerd zijn van autonomie (en wellicht hun eigen weg gaan), los van wat er met Irak als geheel gebeurt.

Of de reactie op de stemming over de Grondwet in oktober zal leiden tot vervroegde Amerikaanse terugtrekking dan wel tot een aanhoudende Amerikaanse bezetting waarvoor geen adequate, rechtvaardige en daadkrachtige Irakese regering in de plaats komt — in beide gevallen is er sprake van een onrechtmatige uitkomst van de Amerikaanse oorlog in Irak gemeten naar de criteria van de rechtvaardige oorlog.

DE IMMUNITEIT VAN NIET-STRIJDERS EN PROPORTIONEEL GEBRUIK VAN STRIJDGEWELD

Het beschikbare bewijs is ambigu over het aantal door de vs veroorzaakte slachtoffers onder ‘niet-strijders’ (*non-combattants*) in Irak. Het Amerikaanse leger is ongetwijfeld niet uit op het doden van niet-strijders. Maar als we kijken naar de aanhoudende strijd en vragen naar het aantal niet-strijders dat naast de Irakese en Amerikaanse militairen wordt gedood, dan is duidelijk dat er duizenden Irakezen omkomen. Sommige van deze

verliezen zijn zeker te wijten aan blindelingsse terreur. Maar het tekortschieten van het door de vs geleide leger om deze terroristische moorden op niet-strijders te doen stoppen, vormt een afspiegeling van ander, hierboven beschreven falen.

Het is tevens zo dat de vs niet bereid of in staat lijken te zijn om het groeiende aantal militieën in de Koerdische en sjiitische regio's van Irak tegen te gaan: zij nemen veiligheid en bescherming in eigen hand. Er is enig bewijs dat deze militieën mensen van andere stammen of nationaliteiten gevangennemen of doden, en dit is deels in strijd met de immuniteit van niet-strijders. Dit alles zou niet verrassend zijn in een land dat wordt geregeerd door een Saddam Hussein of door de Taliban. Maar hier is sprake van een land waar de vs enige bestuursverantwoordelijkheid dragen. Als de vs niet in staat zijn om onschuldige mensen te beschermen, dan heeft dit land gefaald in zijn verplichting om rechtvaardig te regeren na een door oorlogvoering behaalde overwinning.

We hoeven ten slotte alleen de Amerikaanse behandeling van gevangenen in Guantanamo, Abu Ghraib en elders te noemen om een andere dimensie van mogelijk disproportioneel geweld volgens de maatstaven van rechtvaardige oorlog ter discussie te stellen. Dit onderwerp, dat uitgebreide bespreking vereist, zullen we hier echter niet nader uitwerken.

HET AANZIEN VAN AMERIKA IN DE WERELD

Het is van belang erop te wijzen dat de criteria van de rechtvaardige oorlog zijn opgesteld als onderdeel van een betoog om rechtmatig bestuur te versterken. Met andere woorden, hoe vaker regeringen vrijwillig een oorlog beginnen om hun eigen ambities te realiseren, hoe minder men erop zal vertrouwen dat zij dit doen om een andere reden dan eigenbelang. Sommigen vinden het zelfs een vergissing te denken dat internationale verhoudingen, met name oorlogvoering, ook maar iets te maken hebben met het in stand houden of vestigen van gerechtigheid. Er kan echter geen stabiliteit in internationale verhoudingen bestaan zonder op beginselen van rechtmatigheid gebaseerde overeenstemming tussen landen. Het ontbreken van zo'n overeenstemming kan leiden tot minder betrouwbaar bestuur in landen, wat weer leidt tot achterdocht tussen landen. De meeste landen hebben overigens erkend dat het doorgaan in hun eigen belang is om zich te houden aan een paar op wederzijdse basis aangenomen beginselen, die in het belang kunnen zijn van de stabiliteit, de handel, de diplomatie en de veiligheid van ieder land.

Een van de grote vragen is dan ook of de Amerikaanse oorlog in Irak, om alle hierboven genoemde redenen, de mondiale stabiliteit en veiligheid

heeft versterkt of verzwakt. Hebben andere landen tegenwoordig meer vertrouwen in de vs als de leidende representant van rechtvaardig bestuur, zowel op binnenlands gebied als internationaal? Zo ja, dan hebben de vs de zaak van rechtmatigheid verder gebracht, ten voordele van zichzelf en van anderen. Zo nee, dan bevinden de vs zich nu in een zwakkere positie ten opzichte van andere landen en is hun vermogen tot betrouwbaar leiderschap in de wereld verzwakt. Als dit laatste het geval is — en ik ben die mening toegedaan — dan zijn de vs zelf verzwakt, alsmede het potentieel voor de bevordering van internationale overeenstemming op basis van de criteria van de rechtvaardige oorlog en tal van andere dimensies van internationale rechtvaardigheid. Ook al zou er dus sprake zijn van een relatief goed resultaat in Irak — iets waar we allemaal nog steeds op hopen en voor bidden —, dan is dat op zichzelf nog geen bewijs voor de legitimiteit van het Amerikaanse ingrijpen in Irak sinds 2003 (of sinds lang daarvoor), zoals beoordeeld volgens de criteria van de rechtvaardige oorlog.

Dit artikel is een ingekorte versie van: Evaluating America's Engagement in Iraq with Just-War Criteria. *Public Justice Report*, 28, no. 4, pp.1-13.

Vertaling: Ton Brouwers

Noten

- 1 *The Atlantic*, juli/augustus, 2005.
- 2 *Washington Post*, 26 augustus 2005.
- 3 Idem, 4 september 2005.
- 4 Idem, 26 augustus 2005.
- 5 James W. Skillen (2005) *With or Against the World? America's Role Among the Nations*. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield. Voor mijn artikelen in het *Public Justice Report* die zijn gewijd of gerelateerd aan dit onderwerp en die na 11 september 2001 zijn verschenen, zie onder meer: September 11: A Clash of Civilizations? (vol. 24, no. 4, 2001); American Statecraft and the Response to Terrorism (vol. 25, no. 1, 2002); Realism is Not Enough en War Without End? (vol. 25, no. 3, 2002); Annan and Bush Agree (vol. 25, no. 4, 2002); Iraq, Terrorism, and the New American Security Strategy (vol. 26, no. 1, 2003); American Hegemony and International Order (vol. 26, no. 2, 2003); Foreign Policy and International Justice (vol. 26, no. 4, 2003); A Force for Freedom? en God With Us? (vol. 27, no. 1, 2004); It Could Never Happen Here: Abuse of Prisoners and the Rule of Law (vol. 27, no. 3, 2004). Zie ook: James W. Skillen (2004) Freedom-idealism and the U.S. National Security Strategy. *The Brandywine Review of Faith and International Affairs*, vol. 2, no. 2, pp. 13-20.
- 6 *New Yorker*, 8-15 augustus 2005.
- 7 *New York Times*, 26 juli 2005.
- 8 *Washington Post*, 27 juni 2005.
- 9 Idem, 25 augustus 2005.
- 10 Idem, 7 augustus 2005.
- 11 Idem, 28 juni 2005.
- 12 Idem, 21 augustus 2005.
- 13 Idem, 25 augustus 2005.
- 14 Idem, 29 augustus 2005.
- 15 Idem, 29 augustus 2005.